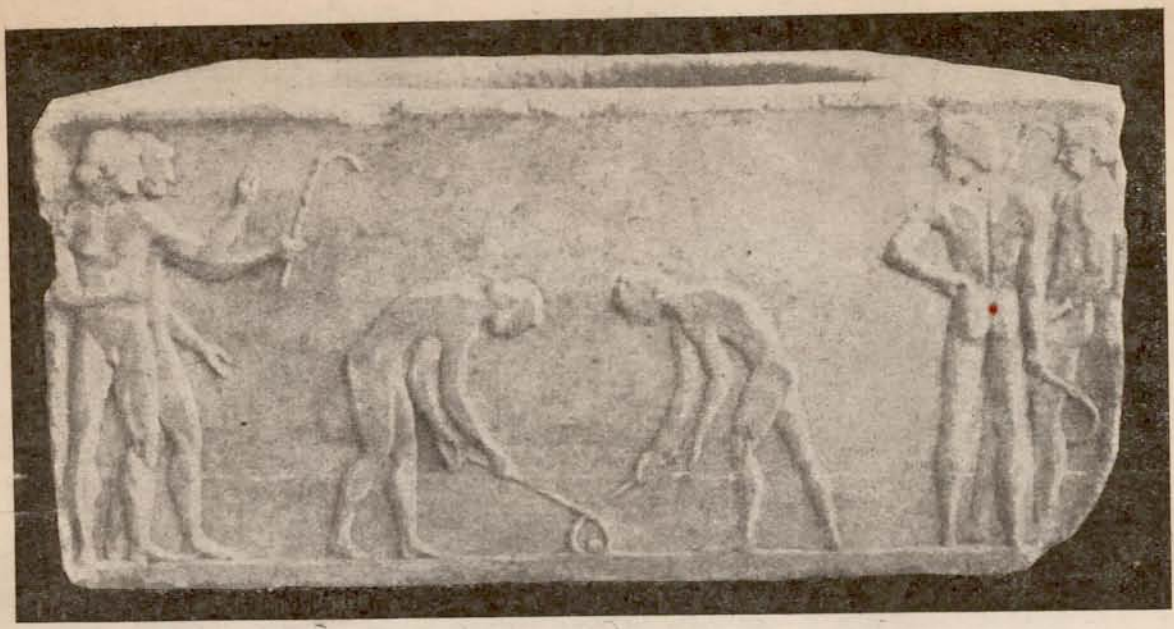

3298
1.5 cm

a M. Edmond Potiez
hommage très-respectueux
et en souvenir reconnaissant
des leçons du Louvre

Georgios

ΚΕΡΗΤΙΖΟΝΤΕΣ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Bibliothèque Maison de l'Orient

150845

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΕΚ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ 1920-21

1922

Ἐθνικοῦ Μουσείου ἀριθ. 3477. Νεαροὶ Ἀθηναῖοι κερητιζόντες.

ΚΕΡΗΤΙΖΟΝΤΕΣ

Ἐν σχέσει πρὸς τὴν παράστασιν τῆς προσθίας πλευρᾶς τοῦ δευτέρου ἐκ τοῦ κτήματος Πουλοπούλου¹ ἀρχαῖοῦ βάθρου, τοῦ δημοσιευομένου ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ κ. Φιλαδελφῆως, νομίζω ὅτι εἶναι πολύτιμον πρὸς ἐρμηνείαν μοναδικὸν ἐκ τοῦ Πλούταρχου χωρίον, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι εἰς τὴν παιδίαν ταύτην ἀναφέρεται.

Ἐν τῷ ἐν τοῖς Βίοις τῶν δέκα ῥητόρων περιεχομένῳ βίῳ τοῦ Ἰσοκράτους κεφ. 4 μνημονεύει ὁ Πλούταρχος περὶ τοῦ ῥήτορος καὶ τὸ ἐξῆς: **«λέγεται δὲ καὶ κερητίσαι ἔτι παῖς ὧν ἀνάκειται γὰρ ἐν ἀκροπόλει χαλκοῦς ἐν τῇ σφαιρίστρα τῶν Ἀρρηφόρων κερητίζων † ἔτι παῖς ὧν, ὡς εἶπόν τινες †.**

Τινὲς τῶν ἐκδοτῶν τοῦ Πλούταρχου, ἐν οἷς καὶ ὁ νεώτατος Βερναρδάκης Plutarchi Moralia V, 165, γράφουσι κατὰ τὸν παλαιὸν Turnebus **κεΔητίσαι**

¹ Τὸ τεῖχος, ἐν τῷ ὁποίῳ εὑρέθησαν ἐνφοδομημένα τὰ τρία ἀνωτέρω δημοσιευόμενα ἀρχαῖα βάθρα, συγκείμενον ἐκ κροκαλοπαγοῦς λίθου, δὲν παρέχει τὴν ὄψιν τῆς Θεμιστοκλείου τειχοποιίας, οἷαν πιθανώτατα καθώρισεν αὐτὴν ὁ Noack ἐν Athen. Mitteil. XXXII 1907, 123 ἐ., 128 ἐ., ἐπιβάλλεται ἄρα πᾶσα ἐπιφύλαξις ὡς πρὸς τὴν χρονικὴν περίοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν κατεσκευάσθη. Ὅτι εἶναι δυνατόν ἀρχαῖκά ἔργα ἐντετειχισμένα ποτὲ ἐν τῷ Θεμιστοκλείῳ τείχει νὰ ἔτυγον νέας ἐντειχίσεως εἰς νεώτερα τεῖχη μετὰ τὴν ἐνδεχομένην κρήμνισιν μέρους τοῦ Θεμιστοκλείου τείχους πρὸς ἐπισκευὴν ἐν νεωτέροις χρόνοις, εἶναι ἤδη γνωστόν. Παραδείγματα συνέλεξεν ὁ Wolters παρὰ Conze Att. Grabreliefs I Texts. 51 ἐ. καὶ ὁ Noack αὐτ. 513.

ἀντὶ τοῦ ἀγνώστου αὐτοῖς *κερητίσαι*, μολονότι δὲν φαίνεται, διατὶ ἐνεῖχεν ἔκτακτόν τινα σημασίαν τὸ νὰ *κελητίση* ὁ Ἴσοκράτης ἔτι παῖς ὢν καὶ νὰ παρασταθῇ κελητίζων καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ *σφαιρίστρα* τῶν Ἀρρηφόρων ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ἄλλοι τῶν ἐκδοτῶν, καίπερ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐκφέρωσι πραγματικὴν τῆς λέξεως ἐρμηνείαν, κατέλιπον αὐτὴν ἀδιόρθωτον.

Ὁ Κοραῆς ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἴσοκράτους τόμ. β' σελ. κη' σημ. ι λέγει «ἐν ἄλλοις κερητίσαι ἀντὶ τοῦ κελητίσαι ὡς καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς κερητίζων ἀντὶ τοῦ κελητίζων οὐδὲν μᾶλλον νοητῶς». Σημαντικώτατον εἶναι ὅτι ἡ λέξις *κερητίσαι* εὐρίσκεται καὶ παρ' Ἡσυχίου, ὁ ὁποῖος ἐρμηνεύει *κερητίσαι· βασανίσαι*, ὁ δὲ ἐκδότης τοῦ Ἡσυχίου M. Schmidt ἐρωτᾷ: *πειρητίσαι?* Διὰ τῆς μνείας ταύτης τοῦ Ἡσυχίου δὲν προάγεται μὲν ἀμέσως ἢ κατανόησις τῆς λέξεως, ἀλλ' ἐξασφαλίζεται πάντως ἢ ὑπαρξίς αὐτῆς.

Ἦδη ὁ παλαιὸς Faber ἐν *Agonistica* I, 6, 1814 ἐ. (πρβ. Krause *Gymnastik und Agonistik* I, 311 σημ. 4) ἐσχέτισε τὸ κερητίζειν πρὸς τὴν σφαιρομαχίαν, ἐρμηνεύει δέ: *equidem ad pilae lusum ita refero ut κερητίσαι esset cornu pilam sive follem impellere, cornu autem hoc est operimento corneo pugnis aut extremis brachiis aptato.* Τὴν ὀξεῖαν ταύτην ἐρμηνείαν τοῦ Faber ἐνισχύει ἢ ὑπαρξίς τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἴσοκράτους ἐν τόπῳ οὐχὶ ἀδιαφόρῳ πρὸς τὴν φύσιν αὐτοῦ, ἀλλὰ σχεδὸν διδάσκοντι τὸ θέμα τῆς παραστάσεως τοῦ ῥήτορος ἔτι παιδὸς ὄντος δηλ. ἐν τῇ *σφαιρίστρα* τῶν Ἀρρηφόρων, διότι εἶναι φανερόν ὅτι ἀγάλματα ἰδρυμένα ἐν τῇ σφαιρίστρα φυσικὸν ἦτο νὰ ἀνεφέροντο εἰς σχετικὰ πρὸς τὴν σφαιρίστραν ἀγωνίσματα. Εἶναι δὲ τοῦτο τοσοῦτον μᾶλλον ἀναγκαῖον, καθ' ὅσον ἔχομεν καὶ τὴν περὶ τοῦ σχήματος τοῦ παιδὸς Ἴσοκράτους ὡς κερητίζοντος ῥητὴν καὶ διπλὴν δήλωσιν τῆς παραδόσεως. Ὅλως δὲ ἄτοπον θὰ ἦτο νὰ δεχθῶμεν ἐν σφαιρίστρα *κελητίζοντος* ἀνδριᾶντα. Ἦρκει δὲ ἤδη καὶ πρότερον τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο καὶ μόνον ἄνευ τῆς παρὰ τοῦ Ἡσυχίου ἐνισχύσεως, ἵνα ἀποτρέψῃ ἀπὸ τῆς διορθώσεως τῆς δι' ὅλων τῶν κωδικῶν οὕτω παραδεδομένης γραφῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Madvig, προτιμήσας μετὰ τοῦ Turnebus τοῦ ἀγνώστου *κερητίζειν* τὸ γνωστὸν *κελητίζειν*, ἤχθη ἀναγκαίως εἰς τὴν ἐκβολὴν καὶ τῆς παρὰ τὸ κελητίζειν πολὺ ἐνοχλοῦσης *σφαιρίστρας* καὶ ἔγραψεν ἀντ' αὐτῆς *εἰς ἀριστερά!!* Ἀλλὰ πάντα ταῦτα φαίνονται ὄλως περιττά, ἔχει δὲ καλῶς ἢ παραδεδομένη γραφή. Ἡ ὀξυνουσιᾶτη ἐρμηνεία τοῦ Faber, ἢ ἐντελῶς παροραθεῖσα μέχρι τοῦδε, κυροῦται, νομίζω, νῦν ἀδιασειστος διὰ τῆς παραστάσεως τοῦ νέου ἀναγλύφου τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου ἀριθ. 3477, δυνάμεθα δὲ νὰ ὀνομάσωμεν *κερητίζοντας* τοὺς ἐπ' αὐτοῦ παίζοντας hockey νεαροὺς Ἀθηναίους μετὰ τῶν εἰς κερατοειδῆ καμπὴν ἀποληγόντων ῥαβδίων. Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τῶν ῥαβδίων τούτων εἶναι ἄξιον παραθέσεως ἐνταῦθα καὶ τὸ πολῦτιμον χωρίον

τοῦ βυζαντινοῦ συγγραφέως τοῦ 14^{ου} αἰῶνος Κιννάμου Ἱστορ. VI 5, ὁ ὁποῖος περιγράφει μόνος αὐτὸς μετὰ περισσῆς ἀκριβείας συγγενῆ διὰ μικρᾶς σφαίρας παιδιάν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐγένετο χρῆσις ῥάβδων ἐπικαμπῶν ἄνω, φερουσῶν δὲ μεταξὺ καμπῆς καὶ στελέχους πλέγμα δικτυωτὸν οἷον τὸ τοῦ σημερινοῦ σφαιριστικοῦ πλήκτρον, τοῦ τέννις, τῆς ῥακέτας ἢ μᾶλλον ὁμοιάζον πρὸς τὸ πλήκτρον τοῦ La crosse καλουμένου σφαιριστικοῦ γυμνασίου, τοῦ προσφιλοῦς τοῖς Ἑλλήτοις καὶ Ἀμερικανοῖς, μάλιστα δὲ τοῖς Καναδοῖς. Τὸ χωρίον τοῦ Κιννάμου ἔχει ὡς ἑξῆς: «*νεανίαί τινὲς εἰς ἴσα διαιρεθέντες ἀλλήλοις σφαῖραν, σκύτους μὲν πεπονημένην, μήλω δὲ παρεμφερῆ τὸ μέγεθος, εἰς χῶρόν τινα ὑπτίον ἀφιασιν, ὃς ἂν δηλαδὴ συμμετρησαμένοις αὐτοῖς δόξῃ, ἐπ' αὐτὴν τε οἷόν τι ἄθλον ἐν μεταχειμῶν κειμένην ἀπὸ ῥντήρος ἀντιθέουσιν ἀλλήλοις, ῥάβδον ἐνδέξια χειριζόμενος ἕκαστος συμμέτρως μὲν ἐπιμήκη, εἰς δὲ καμπήν τινα πλατεῖαν ἄνω τελευτῶσαν, ἧς τὸ μέσον χορδαῖς τισι χρόνῳ μὲν ἀνανθείσαις, ἀλλήλαις δὲ δικτυωτόν τινα ξυμπεπλεγμέναις διαλαμβάνεται τρόπον. Σπουδὴν μέντοι ἐκάτερον πεποιήται μέρος, ὅπως ἂν ἐπὶ θάτερον προτερήσαντες μεταγάωσι πέρας, ὃ δηλονότι ἀρχῆθεν αὐτοῖς ἀποδέδασται. Ἐπειδὴν γὰρ ταῖς ῥάβδοις εἰς ὀποτερονοῦν ἐπειγόμενος ὁ σφαῖρος ἀφίκηται πέρας, τοῦτο ἢ νίκη ἐκείνῳ τῷ μέρει γίνεται». Ἡ παιδιὰ, τὴν ὁποίαν περιγράφει ὁ Κιννάμος, εἶναι ἢ καὶ ἄλλως γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἀρπαστὸν ἢ φαρινίδα. Πρβ. Grasberger Erziehung und Unterricht im klass. Altertum I 94 ἔ.*

Ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ἀναγλύφου ὑπάρχει μὲν ἢ «εἰς καμπήν τινα πλατεῖαν ἄνω τελευτῶσα» ῥάβδος, ἐλλείπει δ' ὁμως τὸ δικτυωτὸν πλέγμα, τὸ ὁποῖον, ὅπως πείθει ἢ ἐξέτασις τοῦ λίθου, οὐδὲ χρωματικῶς ἤτις ποτε δεδηλωμένον. Ὡστε δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι πρόκειται περὶ τῆς αὐτῆς παιδιᾶς.

Ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ παιγνίου δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ τότε καὶ τὸ παρ' Ἑσυχίου κείμενον ὡς μεταφορικῶς εἰρημένον ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ βασανίζειν. Ὅτι δὲ καὶ ἄλλως πᾶσαι αἱ διὰ μικρᾶς σφαίρας ἀθλητικαὶ παιδιᾶι ἦσαν αὐτὸ τοῦτο βασανιστικαί, διδάσκουσι σαφῶς ὃ τε Ἀθηναῖος καὶ ὁ Γαληνός. Ὁ μὲν Ἀθηναῖος Δειπνοσ. I, 14 f κεφ. 26 λέγει «πολὺν δὲ τὸ σύντονον καὶ καματηρὸν τῆς περὶ τὴν σφαιριστικὴν ἀμίλλης τό τε κατὰ τοὺς τραχηλισμοὺς ῥωμαλέον». Ὁ δὲ Γαληνὸς περὶ τοῦ διὰ μικρᾶς σφαίρας γυμνασίου 2 ἀναφέρει «πολλοῖς μὴν τραχηλισμοῖς, πολλαῖς δ' ἀντιλήψεσι παλαιστικαῖς ἀναμεμιγμένον, ὥστε κεφαλὴν μὲν καὶ ἀχένα πονεῖσθαι τοῖς τραχηλισμοῖς, πλευρὰς δὲ καὶ θώρακα καὶ γαστέρα ταῖς τε τῶν ὀμμάτων μεταρσεσι καὶ θέσεσι καὶ ἀπώσεσι καὶ ὑποστηρίξεσι καὶ ταῖς ἄλλαις παλαιστικαῖς λαβαῖς.

Τὸ δεύτερον τοῦτο χωρίον ἐκτὸς τῆς ἐναργείας, μεθ' ἧς παριστᾶ τὴν καθ' ὅλου φύσιν τῆς παιδιᾶς, εἶναι καὶ διὰ τὰς λεπτομερείας τῆς περιγραφῆς πολύτιμον, διότι προσαρμόζεται νῦν ἀκριβέστατα εἰς τὴν θαυμασίαν παράστασιν τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τῆς πρώτης βάσεως, ἡ ὁποία ἀπεικονίζεται ἀνωτέρω ἐν σελ. 5 καὶ εἶναι ἀναμφισβητήτως ἐνιαία, ὅπως καὶ αἱ λοιπαί.

Ὁ τύπος τοῦ ῥήματος διὰ τοῦ Η παρὰ τὸν ἐπ' ἄλλης ἐννοίας γνωστότατον *κερατίζειν*, ἴσως δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ἐκ τῆς Ἴωνικῆς πιθανώτατα καταγωγῆς τῆς σφαιριστικῆς ταύτης παιδιᾶς, ἀφοῦ καθ' Ἡρόδοτον I 94 καὶ Plin. NH VII 205 ἐξ ἀνατολῶν εἴλκε τὴν καταγωγὴν καὶ ἡ παιδιὰ τῆς σφαίρας, ἡ ὁποία συνεδέετο πρὸς τοὺς Λυδοὺς ἐν τῇ παραδόσει ἐκείνῃ. Τίς οἶδε δέ, μὴ καὶ τινὰ τῶν παρὰ τῷ Πλινίῳ Nat. Hist. XXXIV, 75. 78 ἀναφερομένων ὡς ἔργων διασήμων καλλιτεχνῶν τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου, τοῦ τε Καννάχου καὶ τοῦ Ἡγίου, ἀγαλμάτων κελητιζόντων παιδῶν (*pueri celetizantes*) εἶναι κερητίζοντες (*ceretizantes*) καταποθέντες ὑπὸ τῶν γνωστοτέρων κελητιζόντων παρὰ τοῖς βιβλιογράφοις. Ἡ Sellers (Strong) ἐν *The elder Pliny's chapters on the History of Art* σελ. 61 εἰς βιβλ. 34, 75 ἀναφέρουσα πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ χωρίου τοῦ Πλινίου τοὺς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἱππεύοντας παῖδας, τὸν τε Αἴσυπον τὸν υἱὸν τοῦ Τίμωνος καὶ τοὺς ἐν τῷ ἀναθήματι τοῦ Ἰέρωνος *ἐπὶ τῶν ἵππων καθεζομένους παῖδας*, ἔργα τοῦ Καλάμιδος (Πausan. VI, 2, 8-12, 1), ὡς καὶ ἀγαλμα ἐν τῷ Palazzo Orlandi τῆς Φλωρεντίας (Arndt-Amelung Einzeln. 242), περιλαμβάνει καὶ τὸν χαλκοῦν ἀνδριᾶντα τοῦ Ἰσοκράτους δεχομένη αὐτόν, καθ' ἣν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν αὐτῆς ἔκδοσιν τοῦ Πλουτάρχου, ὡς κελητιζόντα, ἐσφαλμένως, βεβαίως, μεθ' ὅσα ἀνωτέρω εἶπον.

Καὶ ὁ Jahn-Michaelis *Arx Athenarum* σελ. 72 εἰς κεφ. 27, 15 παραθέτει τὸ χωρίον ἐν τῇ γραφῇ *κελητίσαι* μηδὲ μνείας ἀξιῶν τὴν ἄλλην γραφήν.

Σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ ῥῆμα *κελητίζειν* εἶναι μάλιστα ποιητικὸν (ἰδίᾳ παρὰ τῷ κωμικῷ Ἀριστοφάνει ἐπὶ διαφορομένης ἀσέμνου ἐννοίας κείμενον), ἐν ᾧ παρὰ τῷ Πausanίᾳ ἢ παρ' ἄλλῳ τινὶ τῶν Ἑλλήνων τεχνοκριτῶν πεζογράφων πρὸς δήλωσιν τοῦ αὐτοῦ πράγματος καὶ ὡς τεχνικὸς τρόπον τινὰ ὄρος δὲν ἀπαντᾷ ἢ λέξις. Ἀπομένει ἄρα μόνος ὁ Ῥωμαῖος Πλίνιος μεταχειριζόμενος αὐτὴν ἐνθ' ἀν. ὡς τοιοῦτον, ἐάν, ἐννοεῖται, ὡς εἶπον, ἔχη ὀρθῶς ἢ χειρόγραφος παράδοσις. Διότι δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι οἱ *pueri celetizantes* τοῦ Κανάχου καὶ τοῦ Ἡγίου ἐὰν εἶναι *ceretizantes*, ἀπετέλουν συμπλέγματα εἴτε περίοπτα εἴτε καὶ ἀνάγλυφα, ὅτι δὲ τοῦ προτέρου τῶν καλλιτεχνῶν, τοῦ Κανάχου, τοῦ καὶ κατὰ ῥυθμὸν πλησιεστέρου, ἔχομεν μίμησιν ἐν τῷ νέῳ ἀναγλύφῳ.